

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

Корогод Л.П., Городецький О.В., Остряньський М.П.

**Термінологічний словник
з дисципліни «Соціальна аксіологія»
для студентів ступеня вищої освіти «Магістр»
спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія»**

**Дніпро
ПДАФКіС, 2019**

Термінологічний словник з дисципліни «Соціальна аксіологія» / Дніпро:
ПДАФКіС, 2019. – 51 с.

Укладачі:

Корогод Л.П. – канд. політ. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ПДАФКіС

Городецький О.В. – канд. істор. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ПДАФКіС

Острианський М.П. – канд. філос. наук., доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ПДАФКіС

Рецензент:

Лисенко С.О. – канд. філос. наук., доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ПДАФКіС

Анотація

Пропонований «Термінологічний словник з дисципліни «Соціальна аксіологія»» орієнтований на актуальну соціально-філософську термінологію ХХ – ХХІ ст.; акцент зроблено на сучасні терміни в тому числі з таких галузей знань, як глобалістика, філософія спорту, здорового способу життя, туризму тощо. Видання призначене для аудиторної та самостійної роботи студентів і має на меті підвищення культури філософського мислення, формуванню загальнолюдських духовних ціннісних орієнтацій.

Розрахований на спеціалістів галузі фізичної культури і спорту; всіх, хто цікавиться даною тематикою.

Розглянуто на засіданні кафедри
соціально-гуманітарних наук
ПДАФКіС
Протокол № 15
від «28» лютого 2019 р.

Затверджено на засіданні
науково-методичної ради
ПДАФКіС
Протокол № 4
від «02» квітня 2019 р.

**«Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля».**

М. Рильський

**«Многие знают: листать словари – огромное удовольствие.
Откроешь на полминуты и не можешь глаз оторвать от лесенки слов,
на которой покоится жизнь с её прошлым,
с её нынешним пульсом, со взглядом в завтра, с названием шумных
мест и закоулков Земли, с проблемами, именами, с тайнами и
загадками».**

В. Песков

**«Словарь родного языка есть одна из самых необходимых настольных
книг для всякого образованного человека».**

И. Срезневский

**«Першим же й невідмінним засобом і знаряддям національного життя
являється культурна мова, здатна служити органам культурного життя
в усяких сферах і проявах його.., здатної на орган чи науки, чи
публіцистики, чи ділового ужитку».**

М. Грушевський

**«Наука про суспільство — найскладніша з усіх наук. Суспільство
зазнає впливу різноманітних факторів, воно надто рухливе, динамічне...»**

Д. Бернал

«Майбутнє, яке б відповідало нагальним людським потребам у їх гармонічному поєднанні, може бути тільки одним — «цивілізацією культури». Як бажаний ідеал, вона базується на принципах природозбереження, людиновимірності, свободи творчості і вільного розвитку людини, права вибору, торжества духу над силами природи й обставинами, створеними суспільством. Цивілізація культури базується на любові до людини, природи, довкілля. Любов — той незаперечний камертон, за звучанням якого вибудовується освіта, виховується людина як найвища цивілізаційна спільність».

В. Андрущенко

**Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.**

М. Рильський

**Слова — це кольорові камінці.
Мало їх назбирати — треба ще навчитися
З них узори викладати.**

І. Вільде

**Мовна культура людини — це дзеркало
її духовної культури.**

В. Сухомлинський

**Чудова думка втрачає свою цінність,
коли вона погано висловлена.**

Ф. Вольтер

Наука чужою мовою не пускає в людині глибокого коріння.

І. Огієнко

**Якість висловлювання обумовлена відбором
конститутивних елементів даної мови, що
вживається в певних обставинах.**

Ж. Марузо

**Фахові знання — гарант професійного успіху,
авторитету та подальших наукових перспектив особистості.**

І кожен спеціаліст уміє стільки, скільки знає.

Г.О. Оніфрієнко

**Фахівці нової генерації мають володіти живим,
ефективним, переконливим словом
як інтеграційною якістю професійної майстерності.**

Г. Сагач

**Термінологічна лексика є тим своєрідним барометром,
який визначає рівень професійної освіти,
оскільки багата й розгалужена термінологія, безсумнівно, є
одним із важливих показників рівня професійної освіти в державі.**

Я. Януш

З М І С Т

ВСТУП	7
УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ	9
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	10
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	50

ВСТУП

Сучасне прагнення до гуманізації суспільства, утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей зумовлює інтерес до культурного аспекту формування особистості. Сьогодні суспільство як ніколи раніше потребує мислячої, духовно багаті особистості, яка б відчувала відповідальність за соціально-політичний і економічний розвиток країни, за збереження духовної культури народу. В історії культури людства духовні пошуки по праву можна назвати однією з ключових тем. Звернення до неї так чи інакше були дискусією про цілі та цінності, спосіб життя та сутність життєрозуміння, пошук смислу життя та ідеалу; соціальні пріоритети та моделі справедливого суспільного устрою.

Подальше утвердження незалежної Української держави, реалізація ідей Болонського процесу зумовлює переосмислення фундаментальних складових національної системи освіти. Оновлення сутності навчання є визначальним у реформуванні освіти в Україні й передбачає приведення його у відповідність до сучасних потреб суспільства. Все це зумовлює об'єктивну потребу впровадження в систему професійної освіти сучасної фахової комунікації, яка базується на відповідній термінологічній системі. Її засвоєння має забезпечити формування та розвиток комунікативної професійно орієнтованої компетенції особистості, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал.

Сучасна епоха характеризується активними процесами різноманітних переміщень і трансформацій усередині лексичного складу мови, поповненням цього складу та змінами співвідношень поміж різними його пластами. Ми є свідками динамічного процесу термінотворення у різних сферах наукового знання, запозичень іноземних слів, утворення нових словосполучень тощо. Відомо, що тлумачні словники мови завжди відстають від фіксації таких процесів, а вища школа, перебуваючи на передових рубежах методичної і наукової думки, ставить завдання постійного оновлення змісту освіти, підготовки спеціалістів нової формації. Виконання

цього завдання неможливе без оволодіння як класичною, так і новітньою терміносистемою у кожній конкретній галузі професійної діяльності, підвищення культури філософського мислення, засвоєння загальнолюдських духовних цінностей, орієнтації на розвиток суспільства у дискурсах Концепції сталого розвитку.

Наукове і соціально-культурне значення філософських словників, зокрема у галузі соціальної аксіології, важко переоцінити: вони репрезентують собою цілісну систему знання, досягнутого на даний момент.

«Термінологічний словник з дисципліни «Соціальна аксіологія»» орієнтований на актуальну соціально-філософську термінологію ХХ–ХХІ ст.. Тематика словника охоплює основні поняття філософської науки в аспекті теорії цінностей (аксіології), опрацьовані провідними фахівцями. Враховано нові підходи, реалії, наукові напрями, що з'явилися останнім часом у філософській літературі. Акцент зроблено на сучасні терміни в тому числі з таких галузей знань, як глобалістика, філософія спорту, здорового способу життя, туризму тощо. Актуальність цього блоку термінів зумовлена тим, що фізкультурно-спортивні практики, орієнтація на здоровий спосіб життя, духовну культуру в цілому та забезпечення кадрового ресурсу цієї діяльності як найважливіший соціальний пріоритет стали у сучасному світі ознакою соціального прогресу.

Пропонований термінологічний словник можна розглядати як запрошення всіх зацікавлених, а особливо спеціалістів галузі фізичної культури і спорту, до сучасної культури філософського мислення, що розширює межі світорозуміння і розуміння культури, її цінностей як самого життя, втілених у діяльність людей і результатах цієї діяльності; цивілізаційного поступу.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Друкована літера	Рукописна літера	Назва літери	Звук
А а	<i>А а</i>	а	[а]
Б б	<i>Б б</i>	бе	[б]
В в	<i>В в</i>	ве	[в]
Г г	<i>Г г</i>	ге	[г]
Ґ ґ	<i>Ґ ґ</i>	ґе	[ґ]
Д д	<i>Д д</i>	де	[д]
Е е	<i>Е е</i>	е	[е]
Є є	<i>Є є</i>	є	[є]
Ж ж	<i>Ж ж</i>	же	[ж]
З з	<i>З з</i>	зе	[з]
И и	<i>И и</i>	и	[и]
І і	<i>І і</i>	і	[і]
Ї ї	<i>Ї ї</i>	ї	[ї]
Й й	<i>Й й</i>	йот	[й]
К к	<i>К к</i>	ка	[к]
Л л	<i>Л л</i>	ел	[л]
М м	<i>М м</i>	ем	[м]
Н н	<i>Н н</i>	ен	[н]
О о	<i>О о</i>	о	[о]
П п	<i>П п</i>	пе	[п]
Р р	<i>Р р</i>	ер	[р]
С с	<i>С с</i>	ес	[с]
Т т	<i>Т т</i>	те	[т]
У у	<i>У у</i>	у	[у]
Ф ф	<i>Ф ф</i>	еф	[ф]
Х х	<i>Х х</i>	ха	[х]
Ц ц	<i>Ц ц</i>	це	[ц]
Ч ч	<i>Ч ч</i>	че	[ч]
Ш ш	<i>Ш ш</i>	ша	[ш]
Щ щ	<i>Щ щ</i>	ща	[щ]
Ь ь	<i>Ь ь</i>	ь	[ь]
Ю ю	<i>Ю ю</i>	ю	[ю]
Я я	<i>Я я</i>	я	[я]

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аксіологія — учення про цінності, філософська дисципліна, яка вивчає ціннісне ставлення людини до світу — етичне, естетичне, релігійне та ін.

Актуальний – важливий для даного часу; який відповідає найважливішим потребам сучасності, злободенний.

Аналіз і синтез – розклад, розчленування і з'єднання, складання. Діалектично суперечливі процеси мисленого або практичного розчленування на складові частини – аналіз і воз'єднання цілого з частин – синтез; взаємопов'язані і взаємозумовлені логічні методи наукового пізнання, що виникли на основі практичної діяльності людей, їхнього досвіду. Єдність аналізу і синтезу забезпечують об'єктивне, адекватне відображення дійсності. Аналіз і синтез у навчанні – застосування у навчальному процесі логічних прийомів, згідно з якими предмети і явища під час їх вивчення розглядаються за окремими ознаками (аналіз) і навпаки, в єдності їхніх частин (синтез). Аналіз і синтез пронизують собою весь навчальний процес, оскільки мислення студентів є аналітико-синтетичною діяльністю головного мозку.

Аномія – незбалансованість моральних, економічних, політичних, культурних цінностей і поведінкових орієнтацій.

Антропоетика здоров'я — сучасний напрям оздоровчої освіти, що досліджує проблеми пов'язані із залежністю здоров'я від культури існування людини і від її впливу на навколишній світ; розглядає зв'язки довілля з людиною як центральною ланкою всіх взаємодій на Землі, аналізує системні відносини і чинники, які дають змогу раціонально використовувати ресурси та резерви; галузь здорового способу життя у форматі формування морально-етичних стосунків людини в суспільстві та середовищі.

Антропологія – (греч. *anthropos* – людина і логія – учение) – вчення про проходження і призначення життя людини.

Антропологія філософська — філософське вчення про людину, яка виводить культуру зі специфіки природи людини.

Антропростір – світ людини.

Архетип – відображення у глибинах свідомості та структурах психічного життя культурно-історичного досвіду людей, їх багатовікових традицій (міфологеми, образи етико-нормативної свідомості, системи табу, національні ментальності тощо).

Буття – суще, те, що присутнє в світі, існує як безпосередня дійсність.

Визначення поняття (дефініція) – процес з'ясування змісту поняття, тобто знаходження відмінних істотних ознак предметів, узагальнених у даному понятті; визначенням (дефініцією) називається й виражений словом результат цього процесу.

Виробництво – форма взаємодії суспільства і природи, спрямована на перетворення предметів природи та створення матеріальних і духовних продуктів відповідно до інтересів і потреб людей.

Викладання – діяльність викладача в процесі навчання. Воно полягає у постановці перед студентами пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації лекційних і практичних занять, керівництві роботою студентів по засвоєнню, закріпленню й застосуванню знань, умінь і навичок.

Вища освіта – рівень освіти, що її одержують на базі середньої у вищих навчальних закладах і який підтверджується офіційно визнаними документами (дипломами, сертифікатами тощо). Вища освіта – результат засвоєння такої сукупності систематизованих знань і навичок діяльності, яка дає можливість спеціалістові самостійно і відповідально вирішувати дослідницькі і практичні завдання, творчо використовуючи й розвиваючи досягнення науки, культури, техніки. Прагматичне розуміння вищої освіти лише як набуття вищої за спеціальністю кваліфікації не цілком адекватне: мета вищої освіти – розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей, моральних якостей. Специфіка вищої освіти – безпосередня взаємодія освіти й наукової діяльності, вивчення навчальних дисциплін на рівні, максимально наближеному до актуальних досягнень науки і практики, підвищені вимоги

до соціально-громадянської і ділової підготовки випускників навчальних закладів.

Волонтерство – це добровільна неприбуткова соціально спрямована діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (безоплатних робіт та послуг). Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності і ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості. Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;

- здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;

- сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції;
- сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи;
- здійснення діяльності під час проведення Олімпійських ігор та інших спортивних змагань у сфері обслуговування їх служб: 1) інформаційних центрів; 2) обслуговування спортивних об'єктів; 3) об'єктів харчування і проживання спортсменів і гостей; 4) екскурсійні і перекладацькі послуги; 5) участь у культурних програмах тощо.

Гендер (англ. *gender* — «стать», від лат. *genus* — «рід») — у феміністичних та гендерних дослідженнях соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, а також психо-біологічні особливості, на які впливає біологічна стать, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена неповторним динамічним глибинним, когнітивним та поведінковим поняттям жіночого та чоловічого, здобута індивідом у результаті набуття індивідуального гендерного досвіду. Гендер вони визначають як певний соціальний конструкт.

Географічне середовище — предмети живої та неживої природи, залучені на певному етапі розвитку суспільства у процес суспільного життя, що стали необхідними умовами існування й розвитку суспільства.

Геополітика (від двох грецьких слів «гео» — Земля і «політика» — мистецтво управління державою) — це політологічна концепція, що вивчає взаємодію політичних явищ і процесів з природно-географічними факторами. Під кутом зору впливу на сферу безпеки й перспективи розвитку країни вивчають її географічне розташування, природні ресурси, розташування торговельних шляхів та ін. Ідеї геополітики застосовуються при розробці міжнародної політики держав.

Глобалізація — процес установаження і зміцнення зв'язків між усіма регіонами й країнами, поширення ефективної техніки й технологій, формування всесвітнього інформаційного простору, міжнародних інститутів, що забезпечують єдність світового співтовариства, сприяють утвердженню логіки «узгодженого» розвитку.

Глобалістика – наука про загальні закономірності розвитку людства, моделі керованого, наукового і духовно організованого світу в єдності і взаємодії трьох основних глобальних сфер людської діяльності (екологічної, соціологічної, економічної).

Глобальні проблеми — сукупність соціоприродних проблем, від рішення яких залежить соціальний прогрес людства та збереження цивілізації. Глобальні проблеми взаємозалежні, вони охоплюють усі сторони життя людей і стосуються всіх країн світу.

Гуманітарна освіта – сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних з ними практичних навичок та вмінь; важливий засіб формування світогляду, відіграє велику роль у загальному розвитку людей, в їхньому розумовому й моральному вихованні. Розрізняють загальну та професійну гуманітарну освіту. Загальну гуманітарну освіту дає середня загальноосвітня школа. Загальну вищу гуманітарну освіту здобувають у вузах у процесі вивчення соціально-гуманітарних наук студенти всіх спеціальностей. Спеціальну (професійну) гуманітарну освіту в галузі філософських, історичних, філологічних, економічних, юридичних і педагогічних наук, різних видів мистецтва, культури тощо дають в основному університети й галузеві вузи.

Гуманітарний – такий, що має відношення до свідомості людини й людського суспільства; поняття, що в історико-філософському і філологічному аспектах означає все те, що стосується суспільних наук, які вивчають людину і її культуру, людську свідомість та суспільство, на відміну від технічного та природного.

Гуманізм (від лат. – людський, людяний) – принцип світогляду заснований на переконанні, що людина – це найвища суспільна цінність, на впевненості в здатності людини до необмеженого розвитку і самореалізації всіх її сутнісних сил, здібностей і талантів. Ідея гуманізму – одна з центральних у людській культурі та історії цивілізації.

Діалектика основних сфер розглядається у конкретно-історичних, соціокультурних та природних вимірах. Доцільно виділити: а) матеріальну сферу; б) соціально-політичну сферу; в) духовну сферу; г) культурно-побутову сферу.

Громадянське суспільство – це комплексний соціокультурний та суспільно-політичний феномен, складається з соціальних інститутів (незалежні медіа; громадська думка; добровільні асоціації та об'єднання громадян; структурована та інституалізована політична опозиція; система зовнішнього громадського контролю за владою); соціальних практик (суспільна, громадянська активність населення, що не обмежується участю у виборах; громадські рухи; ініціативні групи; громадянська замученість до добровільних суспільних об'єднань; поінформованість про суспільно-політичне життя; правова культура та вміння використовувати правозахисну та судову систему; діяльність незалежних правозахисних недержавних організацій; лобювання суспільно значимих ініціатив); суспільних цінностей та чеснот (плюралізм, толерантність, довіра до співвітчизників та суспільних інститутів, здатність до компромісів, самоповага, ввічливість, громадська солідарність та взаємодопомога). У концепції громадянського суспільства відбувається поєднання свободи особи та її відповідальності.

Громадянська активність – це структурно-змістовна якість особистості, яка формується та розвивається на основі власних ціннісних орієнтацій, враховуючи цінності суспільства і правові норми й вимоги держави, спрямовує діяльність, поведінку, спілкування людини, як представника соціального, на створення світу громадянських відносин та відображає характер інституціональної взаємодії з владою.

Громадянська активність тісно переплітається із громадянською позицією, яка свідчить про ступінь зрілості людини, рівень її розвитку як громадянина, який усвідомлює своє місце і роль у процесі державотворення.

Громадянська активність розглядається як одна з форм соціальної активності соціальних суб'єктів, яка має на меті впливати на прийняття соціально-політичних рішень, реалізацію своїх інтересів. Такі феномени як діяльність, поведінка, участь – це прояви, якісні характеристики, зовнішній (поведінковий) рівень активності. Внутрішній рівень активності складають інтереси, мотиви, потреби, настанови, переконання, цінності. Активність може обмежуватися простим виконанням певних правил, а може бути спрямованою на мобілізацію та солідаризацію навколо певної мети чи ідеї.

Основу громадянської активності складають: інтерес до суспільної і громадської роботи; організаторські здібності; ініціативність; вимогливість до себе; відповідальність за виконання громадських доручень; готовність допомагати іншим.

Сферами прояву громадянської активності є соціально-комунікативна, громадська, суспільно-політична.

Серед функцій громадянської активності науковці виділяють: здійснення впливу на рішення, які приймаються в суспільстві; участь у розробці законів або розпоряджень; зміна або відхилення правових актів; артикуляція групових та суспільних інтересів; самовдосконалення.

Демографія — наука, що досліджує динаміку чисельності населення, міграцію, сім'ю, її склад і розвиток, народжуваність, смертність, зайнятість, пропорції складу населення за віковими, статевими та іншими ознаками, взяття шлюбу й розлучення тощо.

Демографічна політика — система спеціальних заходів, спрямованих на досягнення в майбутньому бажаного для суспільства типу або рівня відтворення населення.

Дискурс — єдність мовної практики і надмовних факторів необхідних для розуміння тексту, єдність, що дає уявлення про учасників спілкування, їхні установки й цілі, умови вироблення і сприйняття повідомлення.

Діалектико-матеріалістичний метод – фундаментальний, загальний метод наукового пізнання. Він визначає позицію дослідника, слугує основою інтерпретації співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання, результатів процесу пізнання. Цей метод виходить з визнання матерії як єдиної основи світу; загального взаємозв'язку предметів і явищ світу; руху і розвитку світу як результату дії його внутрішніх протиріч. Діалектико-матеріалістичний метод дозволяє досліднику об'єктивно підходити до явищ, що вивчаються; визнавати, що світ доступний для пізнання; розглядати явища, що вивчаються, у зв'язку з іншими явищами; враховувати взаємозалежність явищ; розглядати досліджувані явища у розвитку; вивчати предмет всебічно; включати всю людську практику у повне визначення предмету; виходити з конкретності істини; розкривати протиріччя й долати їх, знаходити основну ланку у низці подій.

Діяльність – форма активного ставлення людини до оточуючого її світу з метою перетворення, створення принципово нового. Діяльність включає мету, засіб, результат і форму самого процесу. Основною характеристикою діяльності є її усвідомленість. Реальна діяльність з усіма передумовами її існування як сукупна діяльність суспільства завжди реалізується в конкретних, історично розвинених формах. Існують різноманітні форми діяльності. Залежно від сфер прикладання розрізняють виробничу, матеріальну, духовну, трудову, нетрудову діяльність. З точки зору творчої ролі розрізняють репродуктивну (відтворення відомого) і продуктивну, або творчу (утворення нового), діяльність.

Дослідження наукове – процес виробки нових наукових знань, один з видів пізнавальної діяльності. Характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю. Розрізняють два його взаємопов'язаних рівня: емпіричний і теоретичний. На першому

встановлюються нові факти науки і на основі їх узагальнення формулюються емпіричні закономірності. На другому рівні висувуються і формулюються загальні для даної предметної галузі закономірності, що дозволяють пояснити відкриті раніше факти та емпіричні закономірності, а також передбачати майбутні події і факти.

Основними компонентами дослідження є: постановка завдання; попередній аналіз наявної інформації, умов і методів вирішення завдань даного класу; формулювання вихідних гіпотез; теоретичний аналіз гіпотез; планування і організація експерименту; проведення експерименту; аналіз і узагальнення отриманих результатів; перевірка вихідних гіпотез на основі отриманих фактів і законів; отримання пояснень і наукових передбачень.

Класифікація досліджень може відбуватися на різних підставах. Найбільш розповсюдженим є розподіл досліджень на фундаментальні і прикладні, кількісні і якісні, унікальні і комплексні тощо.

Духовна культура – продукти духовної діяльності людини, які існують переважно в ідеальному вигляді: поняття, уявлення, вірування, почуття і переживання, доступні свідомості та розумінню всіх людей. Духовна культура створює особливий світ цінностей, формує і задовольняє наші інтелектуальні та емоційні потреби. Духовна культура – це продукт суспільного розвитку, її основне призначення полягає у продукуванні свідомості. Її найсуттєвішими елементами є потреби у: самоповазі, пізнанні світу, себе, сенсу життя, сприйняття та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психічної досконалості.

Духовне виробництво – вид трудової діяльності, сутністю якої є творення предметів духовних потреб людей. Розвивається на основі матеріального виробництва. У класовому суспільстві духовне виробництво має класовий і загально цивілізаційний характер і існує в певній суспільно-історичній формі. Духовне виробництво є складною системою духовної діяльності, що включає сферу творчості (наука, мистецтво тощо), сферу розподілу та освоєння духовних цінностей.

Духовний світ особистості – система свідомо-психологічних рис, особливостей, яка у своїй цілісності виражає міру усвідомлення людиною сутності буття, свого місця й призначення у світі і проявляється в характері її ставлення до світу і до себе. Духовний світ особистості не існує поза духовним життям суспільства. Він являє собою специфічну, індивідуально неповторну форму його прояву, існування, функціонування. У ньому отримують специфічне вираження чуттєвий і раціональний рівні суспільної свідомості, всі її форми, суспільна психологія та ідеологія. Однак він не зводиться до їх суми, а є відносно самостійною цілісністю.

Духовність – це ціннісний вимір буття (внутрішнього та зовнішнього в їх єдності), його співвіднесеність з абсолютними цінностями, вічністю, творчістю, свободою. Засобом формування духовності світської та духовності віри є духовна культура (релігія, мистецтво, література, наука), тобто «квазіреальність», яка переводить мораль у почуттєву духовну форму, створює умови для того, щоб вона стала особистісно значущою.

Духовні цінності фізкультурно-спортивної діяльності – внутрішня моральна сила, цілеспрямованість, патріотизм, воля, почуття, суперницькі мотиви, відповідальність, відношення до людської слави.

Екологічна етика — галузь міждисциплінарних знань, предметом якої є моральні та духовні аспекти ставлення людини до живої і неживої природи; вчення про належне у відносинах людини з природою, що сприймається як суб'єкт, заснованих на визнанні морального статусу природи, високому оцінюванні її внутрішньої і нематеріальної цінностей, повазі прав природи й обмеженні прав людини.

Екологія — наука про навколишнє середовище, оселю, людину, її взаємодію із цим середовищем і шляхи забезпечення умов для її життя.

Екологічна система планети — атмосфера, гідросфера, літосфера і біосфера.

Епоха – проміжок часу у розвитку природи, суспільства, науки, мистецтва, який має певні характерні особливості (напр., епоха первіснообщинного ладу, античності, середніх віків, нової доби).

Епоха історична – термін для позначення єдності якісного стану суспільної системи та історичного часу; категорія, в якій фокусується динамічний аспект соціального простору й часу, пов'язаного з діяльністю людей, їхньою соціальною активністю. Поняття „епоха історична” вживають для позначення своєрідності певного відтинку часу, історії; епоха історична охоплює весь конкретно-історичний зміст певного етапу історії. Вживається також для позначення подій, що відіграють вирішальну роль і пов'язані з принциповими якісними змінами в житті суспільства.

Іноді поняття „епоха історична” розглядається як таке, що фіксує поверхове, плинне в суспільному житті, те, що не повторювалося в минулому, не має значення для майбутнього (Гегель).

З поняттям епохи пов'язується також типове, істотне, спрямоване на підвищення соціально-політичної активності народних мас, зумовлене співвідношенням класових сил (В.Ленін).

Епоха історична може означати також час кризи, занепаду, краху; з цим поняттям пов'язують також вичленування певного моменту неповторності, безпрецедентності, дискретності соціального часу.

Ера – момент, від якого ведеться літочислення, а також сама система літочислення; в історії – великий відтинок часу, якому притаманні свої внутрішній зміст, історичні події, відмінні від попереднього.

Етика – філософська наука, яка досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі, її прояви у різноманітних сферах діяльності.

Життєвий світ – суспільний простір буття індивіда, уявлення про яке не «навантажене» теоретичними міркуваннями й узагальненнями, а вибудовується на власному досвіді.

Закон – 1) Встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу.
2) Необхідне, суттєве, стійке відношення між явищами, що повторюється. Закон виражає зв'язок між предметами, складовими елементами даного предмету, між властивостями речей, а також між внутрішніми властивостями речей.

Закономірність суспільна – стійкий взаємозв'язок явищ суспільного життя або етапів історичного процесу, що існує об'єктивно, повторюється і характеризує поступальний розвиток історії.

Здоровий спосіб життя — усе в людській діяльності, що стосується збереження й зміцнення здоров'я, усе, що сприяє виконанню людиною своїх функцій через діяльність із поліпшення умов життя — праці, відпочинку, побуту.

Зміст освіти – впливає з її основної функції – прилучити молодь до загальнолюдських і національних цінностей; це система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та способів в діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен оволодіти студент у процесі навчання. На зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства у розвитку робочої сили; розвиток науки й техніки, що супроводжується появою нових ідей, теорій і докорінними змінами в техніці й технології) та суб'єктивні (політика керівних сил суспільства, методологічні позиції вчених) фактори. Педагогічні вимоги до змісту освіти: зміст освіти повинен бути спрямований на досягнення основної мети виховання – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості – громадянина України; зміст освіти повинен будуватися на науковій основі.

Знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Виражаються знання у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Знання виконує важливі соціальні функції:

матеріалізується у певні технічні винаходи і таким чином служить виробництву; перетворюється на переконання і є керівництвом до практичної дії. Знання, які передаються шляхом цілеспрямованого навчання, мають бути насамперед науковими. Невід'ємними якостями справжніх знань є їх систематичність, усвідомленість, осмисленість. Знання, виступаючи складовою світогляду людини, значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси особистості, характер. Вони є одним з джерел нахилів і інтересів людини, необхідною умовою розвитку здібностей, обдарувань.

Інновація – новостворені і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукти, послуги, організаційно-технічні рішення виробничого, комерційного, адміністративного та іншого характеру, які істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інноваційне знання – це знання, здатне продукувати нове знання. У якості розмірностей інноваційного знання можна виділити такі пізнавальні композити, як *корисність*, *диспозиціональність* та *інструментальність*.

Корисність знання – оцінка майбутнього, перспективного застосування знань, це відсилання знань до світу і його ціннісна орієнтація в ньому, орієнтація, створена його практичним застосуванням. Присудження знанню суб'єктивних градацій корисності – процес динамічний і багатоаспектний, тобто розгортається у часі і у системі оціночних координат індивіда. Корисність знання, що приймається індивідом, не тотожна його суб'єктивній *значимості*, оскільки знання, не оцінюване у модусах корисності, може бути значимим у силу дії культурних традицій, навчальних вимог, соціальних установок.

Диспозиціональність – це співвідношення знань із зовнішнім середовищем, створення «карт» находження знання в оточуючому світі, в тому числі розуміння розташування знань по відношенню до предметних сторін діяльності, наприклад, у соціальних і професійних структурах, у

міждисциплінарній співвіднесеності і більш широко – у доступній системі знань суспільства, у багатозначній інтерпретованості і взаємопроникненні.

Інструментальність – це пристосованість знання для використання, що відкривається через досвід його функціонування; готовність використання знання у контекстно-автентичних ситуаціях і самостійно отримувати нові знання.

Інтеграція – об'єднування чого-небудь у єдине ціле; сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин та елементів; соціальна інтеграція означає наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами тощо. Процеси інтеграції можуть мати місце як в рамках системи, що вже склалася (в цьому випадку вона веде до підвищення рівня її цілісності та організованості), так і при виникненні нової системи з раніше розрізнених елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. В ході процесів інтеграції в системі збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків та взаємодій поміж елементами, зокрема надбудовуються нові рівні управління.

Інтегроване знання – це синтезований у пізнавальній практиці комплекс амбівалентних продуктів раціонального і позараціонального мислення і сприйняття, який асимілюється психікою у вигляді цілісної системи з узгодженою структурою і міжоб'єктною динамікою, і проявляється як пропущена через особистість єдність теоретичного і практичного досвіду людини у його внутрішній і зовнішній, свідомій і безсвідомій активності.

Інформаційне суспільство — суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях і яке соціально трансформується з метою допомогти індивідам та спільнотам використовувати знання та ідеї, що допомагає людям втілити їх потенціал та реалізувати їх прагнення.

Історизм – принцип підходу до дійсності як такої, що змінюється у часі і розвивається. Сутність цього принципу полягає в тому, що дослідник

повинен простежувати основний історичний зв'язок, дивитися на кожне питання з точки зору того, як це явище в історії виникло, які головні етапи в своєму розвитку це явище проходило, і з точки зору цього його розвитку дивитися, чим воно стало тепер.

Принцип історизму виходить не просто з руху об'єктивного світу, не просто з його змінювання (мінливості) у часі, але саме з його розвитку. Об'єкт розглядається, по-перше, з точки зору його внутрішньої структури, при цьому не як механічна множина окремих елементів, зв'язків, залежностей, а як органічна сукупність цих структурних складових, як внутрішньо взаємопов'язане і функціонуюче ціле, як система; по-друге, з точки зору процесу, тобто наступних у часі сукупності історичних зв'язків і залежностей його внутрішніх складових; по-третє, з точки зору виявлення і фіксування якісних змін в його структурі в цілому; по-четверте, з точки зору розкриття закономірностей його розвитку, законів переходу від одного історичного стану об'єкту, що характеризується одною структурою, до іншого історичного стану, що характеризується вже іншою структурою.

У відповідності з принципом історизму процеси розвитку об'єктивного світу повинні розглядатися в тому вигляді, в якому вони відбувалися у дійсності. Принцип історизму співпадає з найвищою науковою об'єктивністю, виключає перекручення історії, архаїзацію сучасності і модернізацію минулого. Будь яке явище, предмет можуть бути зрозумілими і правильно оцінені лише при умові розгляду їх у конкретних історичних умовах і зв'язках. Принцип історизму, вся його система вимагає, щоб кожне явище (процес, предмет, положення) розглядалося лише у зв'язку з іншими, лише у зв'язку з конкретним досвідом історії. Отже, принцип *історизму* вимагає розгляд даного явища у конкретній історичній обстановці, діалектичному взаємозв'язку з оточуючими умовами, з попередніми і наступними подіями.

При оцінці діяльності учасників історичних подій неприпустимі модернізація, висування до історичних діячів вимог, обумовлених сучасним

рівнем суспільного розвитку. Історичні заслуги оцінюються не по тому, чого не дали (або не здійснили) історичні діячі з позицій сучасних вимог, а по тому, що вони дали (здійснили) нового у порівнянні зі своїми попередниками. Без історичного підходу до явищ минулого і сучасності неможливе їх наукове вивчення.

Історична свідомість – одна з категорій історичної науки яка характеризує процес визрівання та самоусвідомлення суспільством своєї суті, свого „Я”; одна з форм суспільної свідомості, що дає змогу людству осмислено відтворювати, реконструювати свій поступальний рух у часі і просторі; раціональний досвід, накопичений людством у процесі його соціально свідомої природоперетворювальної діяльності, найвища духовна й етична цінність людини.

Поява розвиненої історичної свідомості – надзвичайна подія в історії світової культури, оскільки в ній зафіксовано усвідомлення суспільним індивідом того факту, що його існування можливе лише в спадкоємній пам'яті історії, за допомогою якої він отримує зміст і засіб жити і мислити. Образно кажучи, історична свідомість – це духовний місток, перекинутий через прірву віків, який веде людину з минулого в майбутнє.

Квінтесенція — у переносному значенні — основа, сутність чогонбудь, найсуттєвіше, найголовніше; у широкому розумінні — основа, на якій будується світ.

Коеволюція — концепція, що повинна визначити оптимальне співвідношення інтересів людства й решти всієї біосфери, уникнувши при цьому двох крайно-щів: прагнення до повного панування людини над природою і плазування перед нею.

Компетентність у збереженні здоров'я — здатність людини застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність компетенцій, що сприяють збереженні здоров'я, змушуючи особистість дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Компетенція професійна – це спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання, поєднані зі здатністю застосовувати ці знання у практичній діяльності, примножувати їх і на цій основі набувати досвід; сукупність певних повноважень, прав та обов'язків конкретної посадової особи, які визначають її місце у системі.

Комунікація (лат. *communicato* – зв'язок, повідомлення) – специфічний процес взаємообміну інформацією у системах «людина – людина», «людина – комп'ютер», «людина – комп'ютер – людина»; процес самостійного пошуку інформації та її використання з метою самовдосконалення особистості, збагачення її за рахунок інформації.

Концепція — система поглядів, те або інше розуміння явищ і процесів; основна точка зору; єдиний, визначальний задум.

Критерій – ознака, на підставі якої здійснюється оцінювання, уточнення або класифікація чогось.

Культура (лат. *cultura* – обробка, виховання, освіта) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створені людством у процесі суспільно-історичної практики і характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства; сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття; сукупність матеріальних і духовних надбань, що виражають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини, втілених у результатах продуктивної діяльності.

Культурологія – наука, що вивчає сутність, внутрішні закономірності культури, пояснює багатоманітні і різноякісні культурні явища, які протягом віків накопичувалися в різних галузях природничого, соціально-гуманітарного, техніко-технологічного знання.

Ментальність (від лат. *mens* – розум, мислення, спосіб мислення, душевний склад) – полісемантичне поняття для позначення глибинного рівня людського мислення, що не обмежується сферою усвідомленого і сягає в несвідоме. Це сукупність органічно сполучених (багато в чому, а

подекуди й у головному) у нерефлексовану, логічно не виявлену, самобутню історичну, успадковану від попередників і повільно й непомітно змінювану людьми відповідної епохи, структуру способів, стилів, манер, прийомів, навичок і процедур мислення, світовідчуття, світосприймання, світорозуміння та орієнтації у природному і суспільному світі, своєрідних автоматизмів духовного життя, що виявляють себе у вигляді поза особових настанов, регулятивів, нахилів і схильностей індивідів, певних груп, спільнот чи епох певним чином спілкуватися, діяти, відчувати, сприймати, уявляти чи осмислювати світ.

Метод – шлях дослідження чи пізнання – спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта, сукупність прийомів та операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності.

Методологія – 1) Вчення про методи пізнання й перетворення світу. 2) Сукупність методів, що використовується в будь-якій науці. 3) Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в конкретній науці.

Це вчення про структурну побудову, логічні конструкції, методи і принципи розв'язання наукової проблеми, конкретніше – вчення про основоположні принципи побудови, форми і засоби наукового пізнання дійсності. Методологія базується на сукупності принципів і методів, застосування яких у конкретному науковому дослідженні дає можливість розв'язати певну проблему.

Основоположними принципами історичного наукового дослідження є історизм та об'єктивність, що в сукупності з відповідними методами становить методологічну основу.

Відповідно до принципу історизму процеси розвитку об'єктивного світу мають розглядатися в тому вимірі, в якому вони відбувалися в дійсності, тобто, історизм збігається з науковою об'єктивністю.

Об'єктивність – принцип підходу до характеристики, аналізу будь-якого явища історичного факту з позицій об'єктивного пізнання дійсності,

незалежно від класових, партійних чи інших класифікацій. Цей принцип потребує від історика дослідження подій, фактів тільки на підставі наукового підходу і зіставлення кількох аналогічних фактів, щоб з найбільшою вірогідністю об'єктивно підійти до його оцінки.

Методологія наукового дослідження зобов'язує історика використовувати численні методи та принципи, які умовно поділяються на загальнонаукові, специфічно-історичні і міждисциплінарні.

Молодь – це соціально-демографічна група суспільства, що переживає період становлення соціальної зрілості, адаптації до світу дорослих і майбутніх змін, яка постійно поповнює політично й економічно активне населення держави. Межі молодіжного віку окреслюються особливостями підготовки і вступу юнаків і дівчат у продуктивне життя, що фіксується у відповідних нормативно-правових актах. У них обумовлюються право і можливість молодих людей проводити самостійну професійну діяльність, створювати сім'ю, відповідати за свої вчинки. ООН, ЮНЕСКО вважають молоддю юнаків і дівчат віком від 17 до 25 років. Соціологи деяких країн, наприклад США, період молодості визначають від 12 до 24 років. При цьому у тих же США поділяють молодь на «юнацтво» (12–18 років) і «молодих дорослих» (18-24 роки). В колишньому СРСР, в Україні, зокрема, вікові межі молоді були визначені 14–29 роками. Традиційно вважалося, що межа молодіжного віку – від 16 до 30 років. А у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» зі змінами, внесеними згідно з Законом від 23 березня 2004 року, відмічається, що молоддю вважаються громадяни віком від 14 до 35 років.

Наука – це особливий вид пізнавальної діяльності, спрямований на здобуття об'єктивних, системно організованих і обґрунтованих знань про світ; форма людських знань, складова частина духовної культури суспільства; система понять про явища і закони дійсності; особлива сфера цілеспрямованої людської діяльності, яка включає вчених з їхніми знаннями і здібностями, наукові заклади і має на меті дослідження на основі певних

методів пізнання об'єктивних законів розвитку природи, суспільства і мислення для передбачення і перетворення дійсності в інтересах суспільства. Це соціально-значуща сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність. Наука є складовою духовної культури суспільства. Поняття „наука” включає в себе діяльність по здобуванню нового знання, так і результат цієї діяльності – суму набутих на даний момент наукових знань. Термін „наука” вживають також для позначення окремих галузей наукового знання. Наука характеризується доцільно орієнтованою творчою діяльністю по постановці, вибору й розв'язанню проблем духовного і практичного освоєння світу. Як система знань, наука охоплює не тільки фактичні дані про предмети навколишнього світу, людської думки й дії, не лише закони і принципи вивчення об'єктів, а й певні форми й способи усвідомлення їх, а в кінцевому підсумку – філософське тлумачення. Цим самим наука виступає як форма суспільної свідомості. Науки поділяються на фундаментальні і прикладні.

Національна культура – це поєднання загальнолюдського та етнічно неповторного, національно особливого в духовно-культурному просторі конкретної національної спільноти.

Національна свідомість — сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів.

Нація (від латів.(латинський) natio — плем'я, народ), історична спільність людей, що складається в ході формування спільності їх території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури і характеру, які складають її ознаки.

Нації визначаються певним рядом характеристик, що стосуються як індивідуальних її членів так і всієї нації. Такі характеристики мають нести в собі як об'єднавчу функцію — спільнота людей, що не має між собою нічого

спільного, не може бути нацією, так і відокремчу — що відрізняє дану націю від сусідніх. Будь-яка з таких характеристик може стати предметом дискусій, однак заперечення існування визначальних чинників містить в собі заперечення існування окремих націй.

Національна пам'ять – це своєрідний феномен суспільної свідомості, селективно збережена нацією сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на її становлення, самоідентифікацію, державотворчі й цивілізаційні досягнення та консенсусно сприймаються у суспільстві як найбільш значущі для його самозбереження, консолідованого існування та конструктивного розвитку у майбутньому.

Національна свідомість – це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів.

Ноонауки — це науки, на яких базується екологічно-безпечні виробництва.

Ноосуспільство — це суспільство мудрих осіб і життя у гармонії з біо-сферою.

Ноосфера — сфера розуму; сфера взаємодії суспільства й природи, у межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку.

Ноосферний світогляд – якісно новий вияв філософського світогляду, система узагальнених поглядів на світ і уявлень про нього і місце в ньому людини в епоху земної ноосферної (заснованої на розумі цивілізації).

Ноотехнології (грецьк. «мудрі» технології), — це способи життєзабезпечення людей, які виявляються нешкідливими ні для біосфери, ні для самої людини.

Нооуніверситет — це заклад, який свідомо скеровує всю свою діяльність на накопичення інформації з метою створення і поширення будь-яких ноотехнологій виробничого, соціального і духовного характеру.

Об'єкт і предмет дослідження – 1) Об'єкт – це пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї; явище, предмет, особа, на які спрямована певна наукова діяльність, увага тощо (предмет наукового дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції, взятий в його цілісності). 2) Предмет – це складова частина об'єкту (явища, процесу, певна галузь діяльності особи, певний період), окрема підсистема об'єкту, обрана для дослідження і обмежена за конкретними якісними, кількісними, часовими, просторовими показниками, але така, що зберігає в собі його базові ознаки, характер взаємозалежностей і зв'язків. Основна структурна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що в предмет входять лише головні, найбільш істотні (з точки зору даного дослідження) якості й ознаки.

Освіта – цілеспрямоване поширення знань, досвіду, ціннісних орієнтацій; повідомлення інформації, відомостей; формування (прищеплення) практичних вмінь і навичок. Найбільш простим, зручним і плідним є визначення освіти як органічної єдності навчання і виховання. Це організований чи самодіяльний навчально-виховний процес, коли в нерозривному зв'язку відбуваються повідомлення і засвоєння знань, а також формування світогляду, характеру особистості. У такому значенні освіту варто розуміти як вироблений суспільством механізм передачі і засвоєння історичної та культурної спадщини; цілеспрямоване соціокультурне успадкування минулого досвіду задля актуальних потреб і перспективи. Це – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, тобто процес формування обличчя людини. При цьому головним є не тільки обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, уміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. Під *освітою* розуміється процес і результат удосконалення

здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Спеціальні і професійні знання можуть розглядатися як освіта в справжньому значенні цього слова тільки в тому випадку, коли вони пов'язані з загальною освітою. Освіта як захист проти сил, що „знеособлюють” людину, в демократичному суспільстві стає питанням як для окремих людей, так і для всього суспільства в цілому. Розрізняють загальну і спеціальну освіту. Загальна освіта (початкова і середня) дає знання, прищеплює уміння і навички, потрібні кожній людині у повсякденному житті. Спеціальна освіта озброює людину знаннями, уміннями та навичками, необхідними для працівника певної галузі.

Освіта для сталого розвитку — це сучасний підхід до організації навчального процесу, що допомагає донести до членів суспільства основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на налагодження діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання локальних проблем.

Основні сфери суспільного життя – це основні підрозділи (структурні підрозділи, складові) суспільства як соціального організму. Уявлення про соціум як систему безпосередньо пов'язане з аналізом головних сфер суспільного життя, гармонійна взаємодія яких забезпечує цілісність суспільства. І навпаки, дисгармонія цих сфер призводить до суттєвих конфліктів і деформацій.

Особистість — розвинена індивідуальність, вимір якої відбувається на основі культури, власної моральності, відповідальності перед собою, суспільством, людством, цивілізацією.

Парадигма — сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що виступають як зразок наукової діяльності, який сприймає та поділяє більшість членів наукового співтовариства.

Патріотизм (від грец. πατριώτης - співвітчизник, patris – батьківщина, Вітчизна), любов до вітчизни, відданість їй, прагнення своїми діями служити

її інтересам, це одна із ланок людського характеру. Він, подібно до любові, керує людською свідомістю, заставляючи робити великі і малі вчинки в ім'я своєї батьківщини. Патріотизм - величний вияв нескінченної любові до рідного краю. Патріотизм, як і честь виховує великих, сильних людей, які здатні пожертвувати власним життям заради рідної землі. Патріотизм породжує впевненість у собі, волю в перемогу, віру в свою націю, свій народ. Патріотизм – одне з найглибших громадських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності як школи, так і вузу. У процесі вивчення різних навчальних предметів у студентів формуються патріотичні погляди й переконання.

Повсякденність історична – соціально-філософський термін, що позначає певний зріз взаємодії соціального простору й часу, сферу людської життєдіяльності, в процесі якої здійснюється безпосереднє і опосередковане (через предмети культури) спілкування людей.

Політика (від грец. – державні чи суспільні справи, мистецтво управління державою, державна діяльність) – сфера відносин суспільних класів, націй, верств, страт та інших історичних спільнот, яка визначається їх інтересами та цілями, спрямованими на завоювання, утримання й використання державної влади; одна з форм суспільної свідомості; діяльність органів державної влади, державного управління, партій, громадських об'єднань, організацій рухів. Політика – соціально-історичне явище, що виокремлюється разом із сімейною, майновою, територіальною, етнічною, господарською, професійною, класовою, віковою, духовною, світоглядною диференціацією суспільства, тісно пов'язане з державою та правом.

Постіндустріальне суспільство — суспільство, в економіці якого переважає інноваційний сектор економіці з високорозвиненою промисловістю,

індустрією знань, з високою часткою у ВВП високоякісних та інноваційних послуг, з конкуренцією у всіх видах економічної та іншої діяльності, а також з більш великим відсотком населення, зайнятого в сфері послуг, ніж у промисловому виробництві.

Практика (від грец. – діяння, активність) – матеріальна, чуттєво-предметна, цілепокладаюча діяльність людини, що має своїм змістом освоєння природних та соціальних об'єктів і становить загальну основу, рушійну силу людського суспільства і пізнання.

Прогрес – поступ, рух вперед, який супроводжується наростанням складності, впорядкуванням і структуралізацією об'єкта.

Простір історичний – форма існування координації різноманітних співіснуючих суспільних об'єктів і явищ, культурних феноменів, усього того, що належить до людського буття: форм, розташування культурних феноменів, їх взаємодії.

Професіоналізм – сукупність знань, навичок поведінки та дій, що свідчить про професійну підготовку, навченість, придатність людини до виконання професійних функцій. Професіоналізм – сформована в процесі навчання та практичної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов'язків, що оплачуються; рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності роботи. Розвиток професіоналізму зумовлений зростанням рівня складності виробничих завдань. Швидкість пристосування до нових умов і вимог виробництва є основою для досягнення і розвитку професіоналізму робітника широкого профілю.

Релігія – духовний феномен, який виражає віру людини в існування надприродного начала і є для неї засобом спілкування з ним, входження в нього.

Світ людини – простір її соціального, політичного, естетичного, морального, національного, релігійного, рекреаційного, освітнього, побутового існування.

Світогляд – система поглядів на світ і місце людини в ньому, на ставлення людини до навколишньої реальності й до самої себе; зумовлені цими поглядами основні життєві позиції, інтенції та установки, переконання, ідеали, засади пізнання, спілкування та дії, ціннісні орієнтири і регулятиви; стан суспільної свідомості; спосіб духовно-практичного освоєння світу людиною в єдності її теоретичного та практичного ставлення до дійсності. Сміслові ядра С. становить світ як ціле, тобто культурно, соціально й національно зумовлений, але неповторний, унікальний для кожної людини образ світу, імпліцитно чи свідомо виражений у відповідній системі категорій. С. – цілісна і водночас складна, широко структурована система, що з часткою умовності може бути поділена на три головні підсистеми: пізнавальну, ціннісну і поведінкову. Пізнавальну утворює сукупність світоглядних знань, які мають суб'єкт-об'єктний характер і «конденсуються» на трьох основних рівнях - світовідчуття (чуттєва царина С.), світосприйняття (С. на рівні продуктивної й репродуктивної уяви) і світорозуміння (інтелектуальна царина С.). Ціннісна підсистема С. характеризується множинністю світоглядних оцінок, сформованих у процесі інтеріоризації людиною наявних у *суспільстві* цінностей і норм, а поведінкова – сукупністю світоглядних переконань, ідеалів, *віри* й сумніву, досвіду та мудрості, правил, стереотипів та установок життєдіяльності. В історичному, діахронічному вимірі як основні типи С. постають міфологічний, релігійний і філософський, а в синхронічному – буденний, релігійний і філософський С. Крім центрального концентра, яким для основних історичних типів С. є відповідно міфологія, *релігія* і філософія, до складу структури цих форм С. входять ще й інші центри, утворені, зокрема, сукупністю знань, які сформовані і функціонують в інших різновидах суспільної свідомості (правовій, політичній, моральній тощо), у різних сферах *діяльності* людини та її життєдіяльності загалом, множиною інтеріоризованих наукових знань тощо. В буденному С. центральний концентр структури становить система традиційних поглядів на світ як ціле і

місце людини в ньому, заснованих як на здоровому глузді та світоглядному досвіді самої людини, так і на тому, що нагромаджується і транслюється з покоління в покоління

Свобода – особливий стан зумовленості духовної реальності, універсалія культури суб'єктивного ряду, що фіксує можливість діяльності і поведінки за відсутності зовнішнього примусу.

Сенс життя – узагальнююча світоглядна домінанта, що охоплює уявлення людини про своє місце і призначення у світі, спосіб життя та поведінки, перспектив існування.

Система екологічного навчання і виховання — організаційно-педагогічний процес, який спрямований на: виховання любові до природи, прагнення спілкуватись з нею; оволодіння знаннями про основні закономірності розвитку живої і неживої природи, складних відносин людини з природою, про необхідність ураховувати її вразливість й обмежені можливості для самовідновлення; виховання екологічної культури як умови правильного поводження з природою, вміння передбачати близькі й віддалені наслідки кожного свого впливу на навколишнє середовище й природні ресурси; виховання громадянської відповідальності за стан природи.

Сім'я — спільнота людей, яка спирається на шлюбний союз, на родинні зв'язки, на різноманітні взаємини між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми, між самими дітьми, між іншими членами сім'ї, які живуть разом і спільно ведуть господарство.

Соціаліація – процес входження індивіда у соціальне середовище, залучення його у систему соціальних зв'язків.

Соціальна аксіологія – вчення про природу цінностей, їх місце у реальності і структурі ціннісного світу; про зв'язок різних цінностей між собою, із соціальними і культурними факторами і структурою особистості, орієнтаціями / інтересами різних соціальних груп, цивілізаційним поступом суспільства в цілому.

Соціальна філософія — розділ теорії філософії, предметом дослідження якого є суспільство (складна система форм організації спільної життєдіяльності людей).

Соціальні гарантії – це законодавчо закріплені права на такий рівень життя, який враховує забезпечення людей їжею, житлом, медичним обслуговуванням, необхідними для підтримання здоров'я, власного добробуту та добробуту сім'ї; право на соціальне забезпечення в разі втрати засобів до існування з незалежних від людини обставин.

До складових системи соціальних гарантій можна віднести структурні підсистеми:

- гарантії в процесі виробництва (забезпеченість роботою, право на підприємництво, охорона праці тощо);
- гарантії в процесі розподілу (мінімальна заробітна плата, пенсія, стипендія, ліквідація монополізму в ціноутворенні, ті чи інші пільги та привілеї, пов'язані зх. характером і змістом праці);
- гарантії споживання (доступ до мінімальних соціальних благ; допомоги, дотації, право на отримання благодійної допомоги, реабілітаційної підтримки).

Соціальні інститути – поняття, запроваджене Г. Спенсером для характеристики основних підсистем суспільства як цілісного і, водночас, внутрішньо структурованого складного утворення. Грунтуючись на розумінні суспільства як своєрідного організму, Спенсер тлумачив інститути соціальні як властиві означеному організму і внутрішньо пов'язані між собою органи, що виконують важливі життєві функції регулювання та стабілізації соціальних процесів і підтримання стану їх взаємозбалансованості. Спенсер виділяв три основних типи соціальних інститутів: 1) ті, що забезпечують продовження людського роду (шлюб і сім'я); 2) розподільчі (економічні); 3) регулятивні (релігія, політичні організації тощо).

Спорт — специфічний вид фізичної або інтелектуальної активності, яку здійснюють з метою змагання, а також поліпшення здоров'я, отримання морального і матеріального задоволення, прагнення до вдосконалення і слави, покращення навичок.

Спортивна культура особистості – термін на сучасному етапі має кілька визначень, це:

а) цілісна, системно організована і особистісно обумовлена характеристика людини як суб'єкта спортивної діяльності, адекватна її цілям і змісту і така, що забезпечує її практичну реалізацію на особистісно і соціально прийнятному рівні; необхідними і достатніми компонентами змісту спортивної культури є:

– мотиваційний компонент, що відображає потребнісне відношення особистості до спортивної діяльності;

– особистісно-поведінковий компонент як сукупність вольових якостей і рис характеру, що визначають усталені позитивні відношення до різних сторін спортивного життя;

– фізичний компонент, що включає функціональні можливості організму і фізичні якості, що забезпечують практичну реалізацію рухової функції при здійсненні спортивної діяльності;

– інформаційний компонент, що включає знання в галузі фізичної культури і спорту, що забезпечують орієнтовану основу здійснення спортивної діяльності;

– операційний компонент, що включає рухові та організаційно-методичні уміння і навички здійснення спортивної діяльності (Тумаров К.Б.).

б) позитивне ціннісне відношення індивіда до спорту, соціальна діяльність та її результати по осмисленню, збереженню і розвитку тих різновидів, сторін, функцій, компонентів спорту, які дана людина оцінює як найбільш важливі, значимі, тобто які мають для неї статус цінностей (Ібрагімов М.М.).

в) інтегративне особистісне утворення, що включає систему засобів, способів і результатів фізкультурно-спортивної діяльності, спрямовану на сприйняття, відтворення, створення і розповсюдження фізкультурно-спортивних цінностей і технологій. Спортивна культура особистості формується у процесі інтеріоризації особистістю культурно-освітнього потенціалу, цінностей і технологій спорту, а також у результаті накопичення досвіду фізкультурно-спортивної діяльності і наповнення її особистісним змістом (Лубишева Л.І., Загrevська А.І.).

Спортивна мораль – це один з видів загальнолюдської моралі, сутність якої зумовлена специфікою професійної життєдіяльності спортсменів та людей, які задіяні в інфраструктурі спортивної діяльності та передбачає традиції, звички, норми, принципи, засоби й цілі, що складають зміст морально-професійних приписів у їх відносинах між собою і навколишнім середовищем у вигляді категорій спортивної професійної етики (Ібрагімов М.М.).

Спортивна професійна етика – це певна система теоретичних знань, спрямована на вдосконалення моральних норм, категорій і приписів, моралізаторських настанов, якими мають керуватися спортсмени у взаєминах між собою й іншими окремими індивідами, їх колективами та соціальними інституціями (Ібрагімов М.М.).

Спортивно-історичний простір – це категорія для позначення поля соціокультурної комунікації, що існує об'єктивно і характеризується багато вимірністю присутності в історичному процесі різних фізкультурно-спортивних практик у провідних галузях життєдіяльності особистості і суспільства (тілесному вихованні, релігійних уявленнях, культурі, мистецтві, естетиці, економіці, політиці, праві, науці, військовій сфері, освітній і виховній діяльності, інформаційно-пропагандистській діяльності тощо); включає у себе інструментальний та інституціональний компоненти; засоби ретрансляції; виступає невід'ємною складовою загальної культури людства.

Спортивно-історичний простір слугує полем персоналізації людини, національної ідентифікації, протистояння цивілізацій; посідає значне місце у смисложиттєвій, ціннісній системі орієнтацій особистості.

Спосіб життя — синтетична характеристика сукупності типових видів життєдіяльності людей (індивідів та соціальних утворень) у поєднанні з умовами життя суспільства. Спосіб життя охоплює всі сфери суспільства: працю й побут, суспільне життя й культуру, поведінку (стиль життя) людей та їх духовні цінності.

Сталий розвиток — це загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі; це розвиток, що забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, а також проблем сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб сучасного та наступних поколінь людства.

Стиль життя – це система практик, які тісно пов'язані і безперервно повторюються у повсякденних проявах індивіда. Це практики, відповідні різним соціальним полям – дозвілля і споживання, праці, політики, релігії, здоров'я, освіти тощо. Все це у сукупності позначається як практики стилю життя.

Структурно-функціональний аналіз – один з принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення. Структурними утвореннями суспільства виступають суспільно-економічна формація; матеріальне і духовне виробництво; базис і надбудова; економічні, політичні відносини; соціально-економічні, політичні і культурні інститути тощо. Поняття функції має при цьому два значення: службова роль („призначення”) одного з елементів соціальної системи по відношенню до іншого або до системи в цілому; залежність в рамках даної системи, при якій зміни в одній частині є похідними

(функцією) від змін в іншій її частині (напр., зміни у співвідношенні міського і сільського населення як функція індустріалізації тощо). В цьому розумінні функціональна залежність може розглядатися як вид детермінізму.

Детермінізм – філософське учення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ матеріального і духовного світу. Фундаментальним положенням детермінізму є положення про існування причинності, тобто такого зв'язку явищ, в якому одне явище (причина) при певних умовах з необхідністю породжує, виникає, спричиняє інше явище (наслідок).

Дослідження функціональних зв'язків і залежностей обох типів є одним з завдань соціологічних теорій, що ґрунтуються на синтезі теоретичного аналізу та емпіричних досліджень.

Структурно-функціональний аналіз органічно пов'язаний з принципом історизму, соціально-економічного детермінізму, розгляду явищ в їх внутрішній суперечливості та іншими принципами, що у своїй сукупності утворюють діалектико-матеріалістичну методологію вивчення соціальних явищ.

Суспільне життя - Реальний цілісний процес існування, розвитку і взаємодії соціальних суб'єктів (осіб, соціальних спільнот, *суспільства*), що відбувається в конкретно-історичних умовах і характеризується певною системою форм діяльності, відносин, спілкування й духовного освоєння та перетворення дійсності людиною. Специфічною рисою С. ж. є те, що воно постає як єдність матеріального й духовного, стихійного й свідомого начал. С. ж. постає як сукупна життєдіяльність усіх соціально-історичних індивідів, їх самоідентифікації, самоутвердження і самореалізації, в ході яких кожний з цих індивідів відкриває для себе заново і збагачує своїм, тільки йому притаманним екзистенційним досвідом, інваріантні структури і неминущі цінності загальнолюдського характеру.

Суспільні відносини – різноманітні зв'язки, які виникають між суб'єктами соціальної взаємодії й характеризують суспільство або

спільноту, до яких входять дані суб'єкти, як цілісність. Суб'єкти соціальної взаємодії постають водночас як носії даних суспільних відносин.

Суспільні відносини як результат розглядаються, як правило, як задані умови суспільної діяльності, як вираз тих сформованих закономірностей, з якими люди повинні рахуватися, які формують людину в процесі соціалізації. Суспільні відносини як процес дозволяють розглядати суспільну діяльність як творчу, відображають принципову можливість зміни й удосконалення будь-яких уже наявних соціальних форм, соціальних інститутів і соціальних систем.

Суспільство — реальний процес життєдіяльності людей, що має історичний характер, існує об'єктивно, тобто незалежно від свідомості та волі людей, хоч вони, як носії свідомості й волі, є головними дійовими особами суспільно-історичного процесу.

Теорія – 1) Комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення та пояснення будь-якого явища; найвища, найрозвинутіша форма організації наукового знання, що дає цілісну уяву про закономірності і суттєві зв'язки певної галузі дійсності – об'єкта даної теорії. За своєю побудовою теорія представляє внутрішньо диференційовану, але цілісну систему знання, яку характеризує логічна взаємозалежність елементів, виводимість змісту теорії з певної сукупності тверджень та понять – вихідного базису теорії – за певними логіко-методологічними принципами і правилами. 2) Логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності. 3) Сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки; загальні засади певної науки, а також абстраговане знання цих засад.

Термінологія – сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя або всіх термінів даної мови.

Тілесність — це субстрат людської життєдіяльності, що являє собою багатовимірне утворення, яке існує в трьох площинах: біологічне (природне)

тіло, внутрішня тілесність, зовнішня тілесність — і конструюється на їхньому перетині.

Традиція історична (від лат. *traditio* – передання; переказ) – усталені, успадковані від минулих поколінь звичаї, способи дій тощо; механізм відновлення суспільних інститутів та норм, згідно з якими підтримка останніх узаконюється самим фактом їх існування в минулому. Термін «традиція» поширюється іноді й на суспільні норми, які відновлюються не на підставі визнання, а так само, як і Т. і. – переважно нереклексивно, некритично, на основі звички й наслідування (національні традиції).

Туризм — тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування.

Туризмологія — комплексна дисципліна, яка осмислює й висвітлює різні аспекти туризму.

Турист — особа, яка здійснює подорож Україною або іншими країнами з не забороненою законом країни метою перебування на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну в зазначений термін.

Фізична культура — об'єднання різних заходів, спрямованих на досягнення людиною фізичного вдосконалення або яких-небудь результатів у сенсі здоров'я. Фізична культура складається з таких дисциплін як-от: спорт, туризм, фізичне виховання, фізична реабілітація. Рівень фізичної культури суспільства (будь-якого суспільства) залежить від рівня фізичної культури його членів.

Фізична культура – це складова загальнолюдської культури і є водночас однією зі сфер соціальної діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, яка спрямована на пізнання та перетворення духовної і тілесної сутності людини в усій її багатоманітності. Отже, базовим елементом функціонування в суспільстві фізичної культури є специфічна діяльність людей, яка породжує в суспільстві особливі

конфігурації їх взаємовідносин не тільки в межах, а й навколо такої діяльності, що виділяє фізичну культуру, як особливий вид загальнолюдської культури. Оскільки людина є водночас суб'єктом і об'єктом культурно-історичного процесу, то така діяльність має два виміри. З одного боку, її необхідно розглядати з позиції сьогодення, як таку, що забезпечує функціонування у сучасному суспільстві фізичного виховання, спорту, фізичної рекреації, фізичної реабілітації та адаптивної фізичної культури. У такому підході на перший план виходять дослідження процесуальної складової діяльності (закономірності, зміст, засоби, принципи організації, організаційно-педагогічні технології, результат тощо) та умов її здійснювання в конкретних сферах предметної діяльності людей. Саме такий підхід, як основний, і реалізується у спеціальних теоріях та концепціях фізичного виховання, спорту, фізичної рекреації, фізичної реабілітації та адаптивної фізичної культури. Вони відповідають на ключове питання: як необхідно організовувати навчально-виховний або тренувальний процес у межах тієї чи іншої форми соціального прояву фізичної культури? З іншого ж боку, таку діяльність людей необхідно аналізувати в контексті культурно-історичного процесу. На висвітлення цих аспектів і спрямована теорія фізичної культури. Вона розкриває рушійні сили й об'єктивні закони розвитку фізичної культури як особливого соціокультурного феномену; показує основні тенденції її історичної еволюції (минуле, сьогодення та перспективи подальшого розвитку); пояснює її місце й роль у системі суспільних відносин; виділяє зв'язки між різними формами її соціального прояву (загальні та спеціальні); узагальнює досвід реалізації в суспільстві її системоутворювальної (оздоровчо-виховної) функції; висвітлює закономірності формування особистості під впливом цього виду культури.

Таким чином, теорія фізичної культури, а також теорії та концепції, які пояснюють природу фізичного виховання, спорту, фізичної рекреації, фізичної реабілітації та адаптивної фізичної культури, мають різні предметні поля пізнання при цьому об'єктна сфера у них залишається спільною.

Наукові теорії та концепції, розкриваючи різні грані функціонування фізичної культури в суспільстві (теорія фізичної культури – розвиток фізичної культури в контексті культурно-історичного процесу, а спеціальні теорії – процес функціонування різних її соціальних форм через призму сьогодення), не суперечать , а доповнюють одна одну, поглиблюючи тим самим знання про цю сферу соціальної діяльності людини. Вони змінюються і розвиваються відповідно до динаміки пізнавального процесу, забезпечуючи тим самим об'єктивне розуміння сутності соціального феномену фізичної культури, що в цілому становлять науку про фізичну культуру – фізкультурологію.

Фізкультурно-спортивний світогляд – це:

а) система поглядів суспільства на ціннісну значимість фізичної культури і спорту в цілому, тобто питання про те, які цінності вони створюють, яка практична і символічна користь від спорту, чи може він бути стимулюючим мотивом у ціннісних орієнтаціях індивіда у суспільстві;

б) сукупність уявлень спортсменів та їх співтовариства на систему ціннісних координат у культурі суспільства;

в) з'ясування розуміння доцільності і змісту соціального смислу своєї діяльності як творчої особистості, що орієнтується на суспільні ідеали і створює нові цінності, тобто визначення власного місця у житті.

Фізкультурно-спортивний спосіб життя – це філософсько-соціологічна категорія, що охоплює сукупність типових видів життєдіяльності індивіда, соціальної групи, яка береться у єдності з умовами життя; обсягом, характером і спрямованістю фізкультурно-спортивної діяльності. Дана категорія надає можливість комплексно, у взаємозв'язку розглядати основні сфери життєдіяльності різних категорій учасників фізкультурно-спортивного руху – їх побут, фізкультурно-спортивну діяльність, трудову діяльність, громадянську культуру, світогляд; з'ясувати мотивацію, об'єктивні причини їх поведінки /стилю життя, зумовлених укладом, рівнем, якістю життя.

Категорія «фізкультурно-спортивний спосіб життя» може використовуватись для посилення обґрунтованості соціально-економічного, змагально-тренувального, психолого-педагогічного планування, управління соціальними процесами шляхом комплексного підходу до його об'єктів. З цією метою фізкультурно-спортивний спосіб життя умовно поділено на блоки показників фізкультурно-спортивної, трудової, культурно-побутової і громадсько-політичної діяльності (включаючи показники шлюбу і сім'ї, освіти, національних відносин тощо), поєднані з показниками умов життя – матеріального добробуту, соціального забезпечення і охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища.

Фізкультурологія – наука про фізичну культуру, яка є сукупністю теорій і концепцій, в яких систематизуються та узагальнюються об'єктивні знання про різні аспекти функціонування у суспільстві фізичної культури.

Філософія — особливий різновид світогляду; система теоретичних знань про фундаментальні ознаки буття — природи, соціального світу, духовної культури, людини.

Філософія здоров'я – різновид соціальної філософії, теоретико-методологічна основа теорії людської діяльності як форми самозбереження особистості, людської тілесності засобами фізичної культури і спорту, медицини на функціонування яких впливають соціально-політичні та економічні фактори.

Філософія туризму — різновид соціальної філософії, теоретико-методологічна основа туризмології, теорії людської діяльності як форми самореалізації особистості засобами мандрівок та подорожей.

Філософія спорту – це міждисциплінарна галузь знання, що розкриває зміст ідеалів спорту і фізичної культури; виступає як світоглядна основа фізкультурно-спортивної діяльності, розкриває сутність спорту як соціокультурного феномену і пояснює процеси діалектики тілесного, фізичного і духовного удосконалення людини; досліджує специфіку їх

втілення як культурно-історичного феномену у сучасний цивілізаційний простір.

Форми суспільної свідомості – загальні складові утворення свідомості. До форм суспільної свідомості належать політична та правова свідомість, мораль, мистецтво, релігія, філософія, наука.

Функція — спосіб дії, спосіб виявлення активності системи філософського знання, загальний тип завдань, які вирішуються цією системою.

Цивілізація – сукупність духовних і матеріальних досягнень суспільства; етап в еволюції людства; спосіб ціннісної самоідентифікації людства в його ставленні до природи, соціуму, культури. Це культурно-історична система, ознаками якої є технічна оснащеність суспільного виробництва, тип культури, роль людського фактора та культури і суспільно-політичних інститутів у розвитку соціальних процесів тощо. Відповідно до цих ознак визначають якісно різні типи цивілізацій, через які проходило людство у своєму розвитку:

– *космогенна*, що охоплює стародавнє суспільство й епоху Середньовіччя;

– *індустріальна*, або *техногенна*, що відповідає капіталістичній і соціалістичній суспільно-економічним формаціям;

– *інформаційна*, або *антропогенна*, що формується в наш час.

Як бачимо, для формаційного підходу характерною є соціально-економічна причинність розвитку суспільства.

Для цивілізаційного підходу характерним є більш широке бачення: акцентується увага на тих факторах (культура, свобода особистості, техніка тощо), що пов'язані з *діяльністю суб'єкта* історичного процесу, його свободи, інтелектуальної діяльності, ролі в суспільстві тощо.

Слід підкреслити, що цивілізаційний підхід до розгляду історії не підміняє і не відміняє формаційний підхід. Цивілізаційний підхід включає в себе формаційний як складову соціальної причинності певних етапів

історичного процесу. Зазначимо, що обидва підходи мають елемент ефективності в дослідженні та поясненні розвитку суспільства. Це два ракурси, що мають право на існування і які не заперечують один одного.

Процес становлення цивілізації нового типу, яка отримала назву *інформаційно-технологічної* або *постіндустріального суспільства*, почався із середини 50-х років ХХ ст. Використання інформаційної технології суттєво змінює технічну основу матеріального і духовного виробництва, визначає нові організаційні форми суспільного життя. Відбуваються кардинальні зміни в соціальній структурі, де значна частина робочої сили перетворюється в середній клас. Виникає потреба в постійному підвищенні духовної культури особистості й суспільства. Інтелектуальний потенціал суспільства стає *вирішальною* умовою його успішного функціонування і розвитку. Основна увага суспільства зосереджується на науково-інформаційних ресурсах, рівневі соціально-політичної свідомості, її маніпулюванні, моральних критеріях, духовно-культурних орієнтаціях. Отже, увага переміщається із *зовнішніх* умов життєдіяльності людини на *її саму*, її духовне життя. Тому етап інформаційної цивілізації називають ще *антропогенним*.

Цивілізація культури – це ідеал суспільного розвитку; вона базується на принципах природо збереження, людно вимірності, свободи творчості і вільного розвитку людини, права вибору, торжества людського духу над силами природи й обставинами, створеними суспільством.

Цінність – це поняття, яке вказує на людську, соціальну і культурну значимість певних явищ і предметів діяльності. Філософське вчення про природу цінностей, їх структуру та місце в життєдіяльності людини називається *аксіологією*.

Цінність є особливим типом світоглядної орієнтації людини, уявленнями, які склалися в тій чи іншій культурі про ідеал, моральність, добро, красу. Найбільш аргументованим, поширеним і прийнятним є твердження, згідно з яким цінності є предметом потреб та інтересів людини.

Цими предметами виступають речі, явища чи ідеї, думки. Залежно від цього виділяють дві групи цінностей:

– *матеріальні* – це знаряддя і засоби праці, предмети і речі безпосереднього споживання;

– *духовні* – це ідеї, теорії, думки: політичні, правові, моральні, естетичні, філософські, релігійні, економічні, тощо.

Розмаїття цінностей передбачає класифікацію за їх *рівнем*, так, ви виділяються цінності *особистості, соціальних та професійних груп, національні, загальнолюдські*.

В наш час особливої уваги набувають загальнолюдські цінності. Вони є регулятором поведінки всього людства, виступаючи найважливішими критеріями, стимулами і знаряддями пошуку шляхів взаєморозуміння, злагоди і збереження життя людей планети. Загальнолюдські цінності мають конкретно-історичний характер.

Можна виділити наступні цінності, які, беззаперечно, є загальнолюдськими:

- цінність людського життя;
- смисл життя, добро, справедливість, краса, істина, свобода тощо;
- цінність природи як основи життєдіяльності людини, запобігання екологічній кризі, збереження навколишнього середовища;
- відвернення загрози термоядерної війни;
- забезпечення свободи, демократизації усіх сфер людської життєдіяльності – економіки, політики, культури тощо.

Час – філософська категорія, яка означає властивість матерії послідовно змінювати свій стан і якості, тривалість свого буття, фази, етапи, цикли існування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручн. для вищ. навч. закл. / В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, М.І. Михальченко. – Вид. 4-те, випр. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 552 с.
2. Городецький О.В. Філософія. Суспільство. Природа: Навчально-методичний посібник / О.В. Городецький. – Дніпро: Видавництво «Стандарт-Сервіс», 2017. – 201 с.
3. Ибрагимов М.М. «Философия спорта» в современной постэкзистенциалистской интерпретации / М.М. Ибрагимов // Гуманітарний часопис. – 2013. – № 2. – С. 63-69.
4. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. – К.: ВМЩа школа, 2002. – 430 с.
5. Касьян В.І. Філософія: Відповіді на питання екзаменаційних білетів: Навч. посіб. / В.І. Касьян. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 343 с.
6. Лубышева Л. Структура и содержание спортивной культуры личности / Л.И. Лубышева, А.И. Заглевская // Теория и практика физической культуры. – 2013. – № 3. – С. 7-16.
7. Методичні рекомендації з курсу «Історія України» / Упор. Л.П. Корогод. – Дніпропетровськ: ДДІФКіС, 2013. – 172 с.
8. Остапенко М. Громадянська активність як основа формування громадянського суспільства / М. Остапенко // Сучасна українська політика. – К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. – Вип. 22. – С. 135-142.
9. Пазенок В.С. Філософія: Навч. посіб. / В.С. Пазенок. – К.: Академвидав, 2008. – 280 с.

10. Перехейда О. Духовна культура педагога: проблема формування / О. Перехейда // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 68-74.
11. Спортивна культура особистості: Навчальний посібник / За ред. Л.П. Корогод. – Дніпро: ПДАФКіС, 2017. – 264 с.
12. Сутула В. Системоутворюючий фактор діяльності у формуванні фізичної культури особистості / В. Сутула // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 3. – С. 82-86.
13. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Попов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.